

Ana Novella
Cámara

Formes de participació infantil: la concreció d'un dret

Resum

En el marc de la història de l'educació i de l'acció social, la participació dels infants ha estat reconeguda molt abans que en el marc de la *Convenció sobre els Drets dels Infants*. La participació és alguna cosa més que un dret. En podem parlar com d'un principi educatiu, un contingut formatiu, un valor democràtic i un procediment per aprendre a aprendre a participar. Aquest article analitza diferents formes de participació infantil que impliquen escenaris per l'exercici dels drets civils dels infants. La presentació de dues experiències concretes té el valor afegit del compromís de l'administració municipal per fer efectiva la implicació dels infants en aquells temes que els afecten.

Paraules clau

Autonomia, Compromís, Consell, Consulta, Decisió, Participació, Projecte, Responsabilitat

Formas de participación infantil: la concreción de un derecho

En el marco de la historia de la educación y de la acción social, la participación de los niños ha sido reconocida mucho antes que en el marco de la Convención sobre los Derechos de los Niños. La participación es algo más que un derecho. Podemos hablar de ella como de un principio educativo, un contenido formativo, un valor democrático y un procedimiento para aprender a aprender a participar. Este artículo analiza diferentes formas de participación infantil que implican escenarios para el ejercicio de los derechos civiles de los niños. La presentación de dos experiencias concretas tiene el valor añadido del compromiso de la administración municipal para hacer efectiva la implicación de los niños en aquellos temas que les afectan.

Palabras clave

Autonomía, Compromiso, Consejo, Consulta, Decisión, Participación, Proyecto, Responsabilidad

Forms of children's participation: defining a right

Children's participation was recognised in the history of education and social action long before it appeared in the Convention on the Rights of the Child. Participation is more than a right. It might be called a principle of education, educational content, a democratic value, or a procedure for learning how to participate. This article examines different forms of childhood participation that entail scenarios where children's civil rights can be exercised. Presentation of the two practical experiences has the added value of the municipal administration's commitment to ensuring children's involvement in matters that affect them.

Key words

Autonomy, Commitment, Advice, Consultation, Decision, Participation, Project, Responsibility

Autor: Ana Novella Cámara

Article: Formes de participació infantil: la concreció d'un dret

Referència: Educació Social, núm. 38 p77-p93.

Adreça professional: Facultat de pedagogia UB
anovella@ub.edu

▲ Introducció

En el marc de la història de l'educació i de l'acció social, la participació dels infants ha estat reconeguda molt abans que en el marc de la *Convenció sobre els Drets dels Infants*. La participació és alguna cosa més que un dret. En podem parlar com d'un principi educatiu, un contingut formatiu, un valor democràtic i un procediment per aprendre a aprendre a participar. En definitiva, entenem la participació infantil com una experiència personal i col·lectiva que permet implicar-se en projectes socials que, mitjançant la paraula i l'acció compromesa, pretenen transformar la realitat propera.

La participació dels infants ha estat un dels grans referents en el marc de les experiències educatives antiautoritàries, actives

Històricament, la participació dels infants ha estat un dels grans referents en el marc de les experiències educatives antiautoritàries, actives, activistes i revolucionàries que feien de la implicació dels infants un principi educatiu que impulsés el creixement personal dels infants en un marc de llibertat, de confiança en les seves potencialitats (autonomia), d'exercici de drets i responsabilitats, de formació de valors democràtics, de compromís en la col·lectivitat. En definitiva, la participació infantil és l'essència del desenvolupament personal, col·lectiu i comunitari. Ens formem com a ciutadans i ciutadanes en la mesura que tenim l'oportunitat d'exercir els nostres drets civils en el marc dels grups i comunitats en què estem implicats.

La finalitat d'aquest article és poder analitzar diferents formes de participació infantil que impliquen escenaris per l'exercici dels drets civils dels infants i la presentació de dues experiències concretes tenen el valor afegit del compromís de l'administració municipal per fer efectiva la implicació dels infants en aquells temes que els afecten.

Formes de participació infantil

A partir de l'anàlisi dels nivells de participació que Rogert Hart proposa, a la metàfora de l'escala, juntament amb Trilla vam definir quatre formes de participació dels infants amb el convenciment que tots ells suposen escenaris de participació on des del primer a l'últim s'aprèn a participar participant (Trilla, J i Novella, A., 2001)². Les formes de participació que vam proposar són: la participació simple, consultiva, projectiva i metaparticipació.

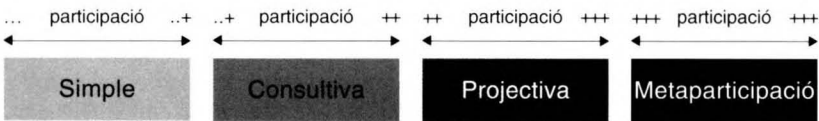
Tanmateix, abans d'endinsar-nos en aquestes quatre tipologies, cal fer algunes precisions que ens ajudin a explicar la proposta de formes de participació que hem elaborat.

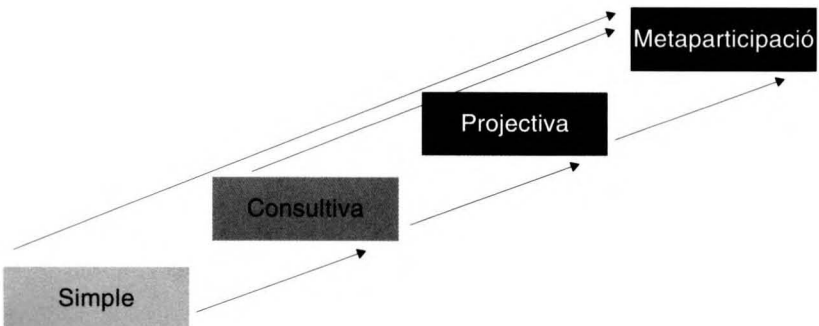
- *Cada una de les formes de participació es defineix pels seus propis trets característics.* Són formes qualitativament i fenomenològicament diferents, però totes elles aporten elements significatius per al desenvolupament de competències participatives.

- *Cadascuna d'elles inclou subtípus o graus diferents de participació.* Les diferències tenen a veure, principalment, amb quatre factors moduladors que són: el grau d'implicació, d'informació-consciència, de capacitat de decisió i de compromís-responsabilitat.

- *Des de la participació simple fins a la metaparticipació es dóna un increment progressiu de la complexitat de la participació.*
- Finalment, cal assenyalar que, *podem trobar experiències participatives que impliquin més d'una forma de participació.* Entenem que no són formes de participació excloents sinó complexes i multidimensionals.

A continuació, presentem cada una d'aquestes quatre formes de participació.

- **Participació simple**

És la més elemental. Es caracteritza bàsicament perquè l'infant pren part en una activitat com a espectador o com a executant passiu. El nen o la nena s'incorpora al desenvolupament d'una acció que algú altre, majoritàriament un adult, l'ha organitzada per a ells/elles. Encara que la proposta és pensada per implicar i satisfer les necessitats dels infants, aquests no han intervingut en la seva definició o concreció, ni en les decisions sobre el seu contingut o desenvolupament. L'infant és un consumidor d'una proposta participativa i, en el millor dels casos, en el desenvolupament podrà anar incorporant elements que la transformaran.

Aquest primer nivell es caracteritza per ser una participació organitzada externament

Aquest primer nivell es caracteritza per ser una participació organitzada externament, però on defensem que hi ha participació per part dels infants per dos arguments. El primer fa referència a reconèixer la importància de la implicació de l'infant perquè sense ell/ella l'activitat no té sentit, perquè està organitzada a favor de la seva implicació i la seva formació. I el segon és l'oportunitat que suposen per relacionar-se amb altres persones i continguts socials des d'on es pot experimentar i exercitar les competències participatives. A vegades, una simple presència en un acte suposa un nombre important d'estímuls que desencadenen l'activació de diferents processos cognitius a partir dels quals s'incorporen nous aprenentatges, ja sigui de competències o de nous nivells de coneixement. La implicació en activitats organitzades conviden a implicar-se en rituals i estructures que possibiliten interioritzar formes d'acció i participació.

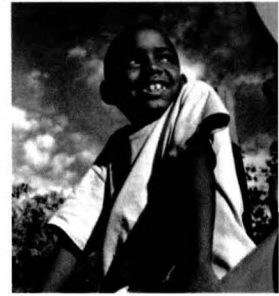
Estem d'acord a reconèixer que aquest tipus de participació no és la millor manera per formar i potenciar la participació social de la infància, però tampoc no considerem que s'hagi d'evitar ni de negar-la com a oportunitat. Encara que sigui com oportunitat per identificar els elements que les farien més suggeridores i més participatives.

Els exemples següents ens permetran identificar diferents graus dins de la mateixa participació simple.

- *La situació més simple és ser-hi present de forma física i respondre a una proposta externa.* Amb tot, la presència infantil no modifica el curs de la proposta. Els nens i les nenes són un número, són simples espectadors, atents i engrescats, però el guió és establert per algú altre. Per exemple, una fira infantil, participar en un circuit d'educació vial o una gimcana on se segueixen les propostes de l'animador.
- *La situació més complexa dins de la participació simple seria quan l'infant participa incidint en el procés de desenvolupament de la proposta externa.* L'activitat de l'infant és imprescindible per assolir les fites establertes pels dissenyadors d'aquesta, però, a més, el que és rellevant és el grau d'autonomia i creativitat que ha d'aportar. Per exemple, un concurs

de cartells de festa major, l'encàrrec de guarnir l'escola, o inaugurar un acte per infants.

La participació simple suposa un estímul per a la participació i necessita la implicació dels infants com a resposta. Les accions i/o activitats de caràcter lúdic-festiu, són una de les primeres experiències participatives que poden tenir els infants fora de la família. Per aquest motiu és important que els dissenyadors d'aquestes siguin conscients de la seva incidència formativa, ja que estableix els fonaments de les següents oportunitats, on de forma progressiva el nen o la nena anirà adquirint més responsabilitats i autonomia.

• Participació consultiva

El segon tipus de participació implica un pas més, ja no són simples espectadors, executants o usuaris d'una proposta premeditada i externa, sinó que se'ls hi demana implicació mitjançant l'ús de la paraula. Els infants s'impliquen en aquells temes que els afecten directament o indirectament, i ho fan opinant, proposant i valorant de variades maneres i en diferents espais. A partir de les diverses opinions i veus manifestades, els organitzadors de la consulta faran coses (tiraran endavant un procés, una acció o un projecte...).

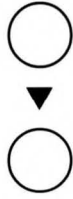
Al segon tipus de participació se li demana implicació mitjançant l'ús de la paraula

Hi ha quatre tipus de decisions que dins de la participació consultiva són rellevants i que en el seu conjunt ajuden a definir diferents nivells de participació dins d'aquesta. Aquestes decisions es relacionen amb els següents elements:

- *Segons el seu caràcter més o menys vinculant*
La vinculació implica el grau de compromís de qui organitza la consulta per traslladar la informació recollida a un pla de l'acció. És important informar els infants de l'ús que es farà de les seves aportacions. Si els participants no veuen recollides les seves opinions es poden convertir en processos contraproductius que generin desconfiança i escepticisme per participar.
- *Segons des d'on es faci la consulta*

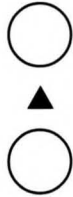
Les consultes poden tenir diferents direccions i sentits.

- En un pla vertical, amb direcció de dalt a baix

És un procés consultiu molt organitzat i dirigit per aprofundir en unes qüestions determinades i no en unes altres. La consulta pretén verificar i reafirmar, en moltes ocasions, decisions ja preses que busquen el suport dels infants i dirigir les opinions a les intencions dels organitzadors. Majoritàriament són consultes puntuals a partir de preguntes tancades.

- En un pla vertical, amb direcció de baix a dalt

La consulta pretén recollir la informació per organitzar-la i identificar els elements més significatius que manifesten els infants per ser informants clau que disposen d'un coneixement millor que ningú. Majoritàriament són consultes amb preguntes obertes i reflexives.

- En un pla intern i horitzontal

La consulta es genera "en", "des del" i "pel" grup. En aquestes ocasions són consultes de caràcter deliberatiu, on hi ha un espai de reflexió i es busca la definició conjunta de les propostes.

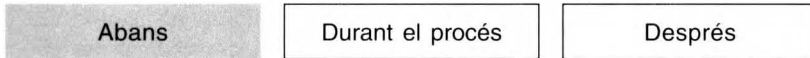
- *Segons les estratègies i els procediments que s'utilitzin per fer la consulta*

- *Estratègies per recollir opinions* de manera escrita, mitjançant un qüestionari (amb preguntes obertes o tancades) o un relat. Aquest tipus de consulta recull opinions individuals i ho fa sense posar en relació els infants que opinen.
- *Estratègies deliberatives que permeten als infants aprofundir més en els seus arguments.* Hi ha, per part dels organitzadors, l'interès d'obrir un espai d'intercanvi per recollir les opinions representatives de la col·lectivitat.

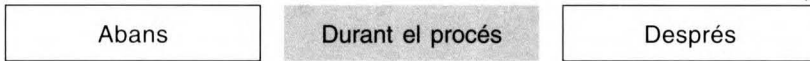
- *Segons en el moment en què té lloc la consulta*

Tot procés consultiu té la voluntat de recollir opinions amb diferents finalitats segons el moment en què es faci la consulta. Podem identificar quatre moments diferents.

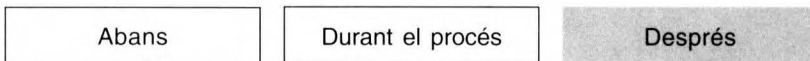
- *Abans del procés.* Per apropar-se a les necessitats i els desigs dels infants amb la voluntat de concretar la resta del procés.

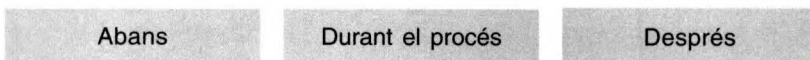
- *Durant el procés.* Una vegada s'està portant a terme la proposta es pot consultar als nens i nenes què en pensen, per si cal reconduir el procés.

- *Després del procés.* Una vegada definida i concretada una acció, quan s'ha finalitzat, es presenta al col·lectiu a qui s'adreça i se li demana l'opinió. És oportuna per veure el grau d'acceptació o satisfacció d'iniciatives dissenyades per algú altre on encara és possible incorporar alguna millora o transformació. O per replantejar-se el procés següent o un altre.

- *En tots els moments del procés del projecte.* En el millor dels casos es demana la participació dels infants en les diferents fases del procés garantint que s'actuarà tenint en compte les aportacions. Es constitueix una comissió de seguiment.

A continuació, presentarem un exemple de participació consultiva de l'extrem més elemental i un altre exemple d'un grau més complex de participació.

- *El més elemental és quan l'infant participa donant resposta a una consulta mitjançant un qüestionari o una entrevista.* En aquest primer nivell, algú extern, sense tenir relació directa amb els participants, vol conèixer la seva opinió però no té cap compromís respecte de la informació que recull. La finalitat d'aquesta proposta acostuma a ser fer veure que es demana la participació dels implicats.

Entremig hi ha consultes que tenen diferents nivells de vinculació segons els aspectes que hem assenyalat de la participació consultiva.

+ A l'altre extrem tindríem la consulta vinculant, on les opinions dels infants resulten decisives i suposen fer coses amb les paraules. Un exemple podria ser quan els nens i nenes d'un consell són convocats a sessions de treball periòdiques per veure com voldríem fer la reforma d'un espai de joc. Es recullen les seves necessitats i voluntats; se'ls presenta possibles projectes i se'ls presenta la proposta final garantint que quedin recollides les seves aportacions. Es crearà una comissió de seguiment de la implementació del projecte.

Donar l'opinió és una forma de participació infantil que mitjançant l'ús de la paraula dels infants i la disposició d'escolta dels adults possibilita diferents intensitats d'implicació des de l'anàlisi fins la transformació d'una realitat.

Convertir-se en agent significa sentir-se corresponsable del projecte

- **Participació projectiva**

Les dues formes de participació anteriors, la simple i la consultiva, tenen sempre una certa connotació d'exterioritat, perquè majoritàriament són promogudes per algú extern al grup d'infants. A partir d'aquest tercer nivell, l'infant ja no és simple consumidor d'una proposta, ni participa per fer sentir la seva veu. A partir d'ara, l'infant formarà part activa de l'acció participativa arribant a ser agent de canvi. Convertir-se en agent significa sentir-se corresponsable del projecte i entendre que la implicació és important perquè aquest es desenvolupi i prengui forma. En aquesta forma s'exerciten tot tipus de competències que fan possible implicar-se de forma cooperativa i autònoma. Reutilitzant les paraules d'Apple i Beane (1997)¹, en aquest tipus de participació "els infants són fabricants d'iniciatives participatives".

Es tracta d'una participació més complexa. Una participació que, en el seu grau més elevat, té lloc en les diferents fases del projecte o de l'activitat. En primer terme, en la definició del projecte, en la determinació del seu sentit i dels seus objectius. En segon lloc, en el seu disseny, la seva planificació i la seva preparació. En tercer lloc, en la gestió, l'execució i el control del procés. I, finalment, en la seva valoració. La plena participació projectiva inclou aquests quatre moments, encara que no sempre es donen d'aquesta forma tan completa. En qualsevol cas, allò que és essencial és que els infants considerin com a propi el projecte i que puguin intervenir-hi des de dintre i no només com a simples executants o destinataris.

Com es veu, igual que en els altres tipus de participació, la projectiva també admet diversos subnivells i variants, que principalment estaran condicionades amb la intervenció o presència dels adults. En determinades condicions, els infants poden emprendre i portar a terme projectes sense la intervenció de l'adult. Però en altres, el suport de les institucions i/o dels adults pot afavorir el desenvolupament de les competències i ampliar les possibilitats de participació. Les formes d'intervenció són múltiples: des d'aquelles en què l'adult només actua sobre el context facilitant espais, moments i possibilitats de trobada dels infants fins a aquelles en què els educadors adquireixen molt més protagonisme presencial però garanteixen sempre algun grau de participació projectiva dels infants, passant per les variades formes d'intervenció democràtica no directiva, autogestionària, etc. Sigui quina sigui la forma d'intervenció adulta, el que és essencial és que els infants arribin

realment a assumir com seu el projecte que es tracta, encara que sigui iniciat pels adults. Com deia en Joaquim Franch, l'adult ha d'estar disposat a què el seu projecte pugui ser reformulat i reformat pels seus destinataris. Aquests últims han de manipular el projecte i poder-hi operar. Precisament la modificació del projecte serà un indicador de qualitat i autenticitat de la participació infantil.

A continuació posarem un parell d'exemples de participació projectiva de diferent grau de complexitat.

- *Una participació projectiva de grau de complexitat baix equival a una situació de participació simple de màxima intensitat i potència participativa.* Són aquelles situacions en què es proposa als infants, per exemple, poder implicar-se en la millora d'un espai públic pintant el mobiliari urbà o tenint cura d'alguna zona verda. Els nens i nenes s'implicaran amb accions concretes que els portaran a poder identificar que la seva aportació ha transformat una realitat i, fins i tot, seran més sensibles a respectar aquest espai i a reivindicar que els altres també el respectin.

Entre aquesta situació i la que presentarem a continuació hi ha diferents alternatives, ja que s'incrementa la implicació dels infants en l'origen i la formulació de l'acció i l'adult es va retirant progressivament d'aquesta funció. L'infant protagonista de l'acció i de la transformació liderarà tot el procés de desenvolupament de la iniciativa.

+ *Un exemple de participació projectiva en el seu màxim potencial podria ser quan un grup de nens i nenes decideixen que volen millorar la mobilitat al voltant de l'escola.* A l'assemblea de classe i a l'assemblea de delegats analitzen la qüestió, elaboren propostes per abordar el tema, decideixen diferents actuacions i s'organitzen per grups: els més grans estaran a l'entrada i a la sortida de l'escola i vetllaran perquè els vehicles respectin el pas dels infants, els mitjans faran uns cartells per recordar als vehicles que han de respectar la velocitat i els senyals, i els més petits faran dibuixos sobre el tema per als seus pares. El resultat d'aquesta participació és una transformació de l'entorn.

En la participació projectiva intervenen molts elements motivacionals. La vivència de participar en una iniciativa que té repercussions en la vida quotidiana suposa una gran satisfacció i anima a continuar participant. Els nens i nenes que tenen l'oportunitat de participar en iniciatives d'aquestes característiques aprenen que val la pena fer coses i implicar-se en projectes col·lectius. Tanmateix, s'ha de vetllar perquè les iniciatives les puguin abordar els infants: sense invalidar la proposta dels infants, cal que l'adult estigui a prop per acompanyar i facilitar l'ajustament de la iniciativa a les seves possibilitats. Les experiències projectives no sempre són tan positives com voldríem i generen alguns sentiments de frustració. Aquests aspectes són part de la formació de la participació. Novament, el paper de l'adult és molt rellevant, ja que ha de poder facilitar la conscienciació del gran èxit que ha estat haver treballat per assolir el que s'ha assolit.

- **Metaparticipació**

Els mateixos
infants demanen,
exigeixen i/o
generen nous
espais i
mecanismes de
participació

Aquesta és l'última forma de participació i la que té un major grau de complexitat. En ella, els mateixos infants demanen, exigeixen i/o generen nous espais i mecanismes de participació. L'objectiu de la participació és la mateixa participació. I ho pot ser de dues formes complementàries i interrelacionades. La primera fa referència a la reivindicació del seu dret a participar en alguna qüestió perquè consideren que s'han de poder expressar i s'ha de tenir en compte la seva opinió. Els continguts de la participació, en aquest cas, tenen a veure amb els drets; amb els espais i canals perquè es puguin exercitar, i les competències personals i col·lectives per poder exercir-los realment. La segona fa referència a la possibilitat que tenen de parlar de la mateixa participació, d'aturar els processos o les iniciatives de participació i reflexionar-hi amb la voluntat de fer una millora. Es tracta de l'anàlisi dels mateixos processos de participació, des de la reflexió i de la valoració constructiva sobre l'organització i la implicació dels diferents elements que hi intervenen i que afavoreixen o dificulten els processos.

Acompanyar els infants en l'exercici del seu dret a participar és una tasca fonamentalment educativa. Consisteix en facilitar-los l'adquisició de les capacitats necessàries per participar. Es tracta de determinades actituds (la de voler involucrar-se en el que a un l'afecta i la de tolerància per acceptar que els altres també actuin) i també de certes capacitats per expressar-se per donar forma comunicativa eficientment als interessos, les opinions i els desigs i per posar-se d'acord, negociar, consensuar.

Novament la participació es fonamenta en l'ús de la paraula però, en aquesta ocasió, no és per opinar, ni per proposar, sinó per reivindicar i revisar les condicions de la participació. Ens atrevim a afirmar que hi ha un percentatge molt elevat d'infants que no han participat mai en experiències participatives d'aquest tipus. En la participació social de la infància, doncs, és el màxim repte: cal potenciar que els infants reivindicuin els seus drets i siguin conscients dels processos en què participen.

Un exemple de metaparticipació seria quan un grup d'infants reivindica la seva presència en la reunió amb les seves famílies. Les raons que donen són prou convincents: *"no hem de participar de tots aquells espais on es tracten temes que ens afecten?"*, *"si heu de parlar de nosaltres, volem ser-hi presents"*. Un altre exemple, aquest relacionat amb processos de reflexió sobre la mateixa participació, són aquelles situacions d'assemblea de classe, on els nens i nenes valoren com ha anat la setmana i com han funcionat els càrrecs.

La metaparticipació es pot introduir en qualsevol dels altres tipus de participació. L'adult pot facilitar la reflexió de la implicació del grup en la proposta participativa, o pot parlar de l'ús de determinats procediments participatius amb la finalitat de definir-los conjuntament, de revisar-los, d'enfortir-los i de poder fer coses amb ells. La metaparticipació no és altra cosa

que el pensament de la participació mateixa que busca la significació d'allò en què es participa i com s'hi participa, des d'on poder formular el dret a participar com a principi que regeix l'estil de vida en comunitat.

Els nens i nenes han de poder participar en diferents i variades experiències de les quatre formes de participació. La participació simple, la participació consultiva, la participació projectiva i la metaparticipació suposen escenaris de relació on es participa i, a la vegada, s'aprèn a participar participant.

Experiències de participació infantil: abans i després de la Convenció

La proposta de formes de participació que hem presentat és fruit de l'anàlisi d'experiències concretes que han estat presents des de les institucions d'educació formal i des d'institucions del lleure molt abans de la Convenció. A l'inici d'aquest article parlàvem de la participació com a principi educatiu que ha donat forma a experiències de participació emblemàtiques a les que ens referirem en un primer moment. Les formes de participació de Freinet, les assemblees de Neill i Makarenko, els tribunals infantils de Korczak, la implicació en les Cases de Família de Pedragosa... entre altres, han donat forma a experiències de participació infantil significatives en la història de l'educació.

A Catalunya, tot el moviment de renovació per una escola i societat democràtiques tenia en la participació la seva pedra angular. La participació com a principi educatiu, com a metodologia i com a valor, però per damunt de tot com a pràctica perquè els infants prenguin part activa i significativa en la institució educativa. A escala d'educació formal han estat les **assemblees** l'experiència més representativa. Una assemblea és un moment escolar organitzat perquè els infants puguin parlar de tot allò que els sembli pertinent per optimitzar la convivència i el treball. Són reunions periòdiques del grup classe per informar, analitzar què passa, prendre decisions o organitzar la vida del grup perquè sigui millor i fer-ho amb el propòsit de comprometre's personalment per assolir-ho. I a escala de l'educació del lleure ha estat el **treball per a projectes** el motor d'experiències participatives proposades per Kilpatrick a l'any 1918. A partir de la qual era possible una educació integral que tenia com a protagonista a l'infant perquè els permet implicar-se activament en la transformació de la realitat des del compromís i la gestió activa. Els projectes són escollits lliurement i concretats en plans de treball que seran desenvolupats en un període de temps concret, necessiten de l'articulació del col·lectiu per passar de fites individuals a reptes grupals que canvien la realitat i l'entorn immediat.

La participació simple, la participació consultiva, la participació projectiva i la metaparticipació suposen escenaris de relació on es participa i, a la vegada, s'aprèn a participar participant

A l'actualitat, a escala escolar i de l'educació del lleure, podríem assenyalar una pràctica pedagògica innovadora que possibilita experiències participatives molt intenses i significatives, ens estem referint a l'**aprenentatge servei** (APS).

El Centre Promotor d'APS² el defineix com “una proposta educativa que combina processos d'aprenentatge i de servei a la comunitat en un sol projecte ben articulat en el qual els participants es formen tot treballant sobre necessitats reals de l'entorn amb l'objectiu de millorar-lo”.³ És una experiència que pretén que els infants prenguin part activa en la millora de la societat a partir de criteris solidaris. L'APS és una activitat de participació cooperativa i un mètode per aprendre a participar participant en la vida social.

Però, què ha suposat la Convenció per la participació infantil? Quines altres experiències participatives han emergit després de l'aprovació de la Convenció?

L'avanç que ha suposat la Convenció en matèria de participació infantil l'hem de situar en la implicació i compromís que han pres determinades administracions, des de nivell local i nacional, i/o entitats locals per articular i donar forma efectiva als drets civils reconeguts. El salt qualitatiu en relació amb la participació infantil es fa en el context de la ciutat. En aquesta línia va sorgir el programa “Ciutats amigues de la infància”⁴. Entenen per ciutat amiga de la infància aquella que es compromet a respectar els drets dels infants, on les veus, les necessitats, les prioritats i els drets formen part de les polítiques, els programes i les decisions públiques. En definitiva, es tracta d'una ciutat apta per a tots i totes.

Els nens i les nenes són ciutadans de ple dret, susceptibles de participar com a força activa en el procés de canvi social

L'origen d'aquest programa el podem situar a la primera reunió d'alcaldes espanyols defensors dels infants,⁵ en col·laboració amb el comitè espanyol d'UNICEF, que es va celebrar a Pamplona, l'octubre de 1993. En aquesta trobada, d'acord amb la Convenció de les Nacions Unides de 1989 i la Constitució espanyola, es va aprovar i proclamar que des de l'Administració local s'han de promoure els suports i instruments que possibiliten el compliment dels drets dels infants. També es va manifestar que els municipis han de ser àmbits essencials de col·laboració en polítiques per a la infància, sobretot en la participació dels nens i nenes, destinataris finals dels plans i programes. Fruit d'aquesta trobada i d'altres⁶ es va redactar l'anomenat Manifest de Pamplona. En la formulació dels principis generals, en primer lloc apareix: “Els nens i les nenes són ciutadans de ple dret, susceptibles de participar com a força activa en el procés de canvi social.” Després dels principis generals, hi ha el primer capítol, que està dedicat a la participació del que destaquem el primer article que manifesta el compromís dels ajuntaments per vetllar perquè els nens exerceixin els seus drets civils.

Article 1

L'Ajuntament, en l'àmbit de les seves competències, vetllarà perquè els nens i nenes puguin exercir el dret a expressar les seves opinions lliurement en tots els assumptes que siguin del seu interès.

Amb aquest objectiu, l'Ajuntament establirà els mitjans que facilitin la participació dels nens i nenes en debats, referèndums, etc., en què tinguin l'oportunitat d'expressar les seves opinions i de rebre informació.

En aquest moment les bases legals i conceptuals són les adients per fer de la participació un eix central de les polítiques sobre la infància. La ciutat com a context ofereix múltiples oportunitats per participar en la seva vida quotidiana. Ara bé, cal que aquesta participació creixi i es materialitzi en pràctiques concretes que permetin l'exercici dels drets civils dels infants i la seva formació integral com a ciutadans. En aquesta línia podem destacar dues experiències regides de participació infantil en el marc de la ciutat: L'audiència pública i el consell d'infants.

L'audiència pública als nois i noies

Aquesta experiència consisteix en què els infants fan arribar les seves opinions i propostes a l'Administració municipal mitjançant una audiència amb l'alcalde/ssa. A Catalunya, va ser impulsada l'any 1994 per l'Institut d'Educació Municipal de l'Ajuntament de Barcelona (IMEB)⁷ que n'ha fet un model organitzatiu regit a partir del qual altres poblacions han pres com a referent.

És una experiència en la que participen els infants d'entre 11 i 17 anys de les escoles i instituts de la ciutat. Anualment, el consistori, mitjançant els responsables d'educació, fan arribar als infants una proposta temàtica per treballar. Aquesta és propera als seus interessos, és un tema d'actualitat i és una necessitat d'abordar a escala de ciutat. A vegades, la mateixa temàtica és treballada per altres ciutadans i fins i tot es pot donar el cas que es treballi paral·lelament amb altres audiències públiques infantils d'altres ciutats⁸.

El programa d'activitats previstes perquè els infants elaborin les conclusions que presentaran en l'Audiència pública és proposat per l'Institut d'Educació. Aquest definirà-planificarà el procés, elaborarà la proposta didàctica i proposarà un calendari d'execució. En el desenvolupament d'aquesta experiència participativa dels infants és molt important la implicació del professorat que en el marc de l'aula proposarà un conjunt d'activitats participatives que permetran a l'estudiant-ciudadà/na aproximar-se al tema proposat, aprofundir, prendre un posicionament, elaborar les seves idees i identificar les seves propostes de millora com a grup. L'administració municipal que impulsa aquesta experiència posa a disposició del professorat implicat una proposta didàctica que guia el procés i facilita el seu desenvolupament a les aules. A més d'un assessorament professional al voltant de la temàtica que es proposa i d'un seguiment tècnic per part del Institut d'Educació per atendre aquelles qüestions puntuals que sorgeixen en el procés.

Aquest treball s'aproxima al que seria un treball de recerca en l'acció i la seva defensa pública. Aquesta defensa té dos moments importants: el primer seria quan un representant del grup classe porta a la trobada intercentres les propostes que han elaborat i el segon, quan un cop els infants han acordat un document per recollir la seva opinió, té lloc l'audiència amb l'alcalde/ssa.

El dia de l'Audiència Pública és el moment de fer sentir la veu dels infants a través de la lectura del Manifest que han redactat els infants participants davant de l'alcalde i altres membres del consistori. Aquest Manifest passarà a ser material de treball per als polítics i tècnics implicats que hauran de desenvolupar propostes d'acció a partir de les aportacions dels infants. A la resta de ciutadans també se'ls farà arribar les aportacions que han fet els infants.

El consell d'infants

Aquesta experiència té com a referent la proposta pedagògica "La ciutat dels infants" d'en Francesco Tonucci que reivindica el protagonisme dels infants a la ciutat i la transformació d'aquesta des de la seva alçada, la seva mirada i la seva opinió. A Catalunya, aquesta experiència va ser impulsada per l'Àrea d'Educació de la Diputació de Barcelona des de 1997.⁹

És un espai de trobada on es reuneixen els nens i nenes d'entre 10 i 12 anys, entre altres coses per reflexionar, parlar i fer propostes al voltant d'aquells aspectes relacionats amb la vida quotidiana de la seva ciutat que consideren necessaris de canviar perquè tots els habitants millorin les seves condicions de vida (Trilla i Novella, 2001). Participar en un consell infantil és implicar-se a la vida social mitjançant l'ús de la paraula i de l'acció cooperativa amb la finalitat d'optimitzar la convivència i el desenvolupament personal.

Els consells d'infants els formen entre 18 i 28 infants d'entre 10 i 12 anys que són escollits com a representants pels seus companys. Els infants formen part del Consell durant dos anys. Cada any es renova la meitat del Consell: surten els membres que han acabat sisè i s'incorporen els que han començat cinquè. D'aquesta forma sempre hi ha continuïtat en el treball, tant en relació amb els temes tractats com amb la forma d'autoorganitzar-se.

El consell treballa qüestions relacionades amb la ciutat i els seus ciutadans/es, queden al marge aquells temes que són propis de l'escola, per entendre que aquests tenen altres canals on ser atesos. Els temes que es treballen en el consell tenen diferent procedència. Entre les que destaquem: la veu dels infants que participen en el consell; la veu d'altres infants; a proposta dels adults integrants de l'equip de govern mitjançant l'encàrrec polític (treball a desenvolupar en dos anys); i a proposta de l'altres adults (associacions, moviments, a títol individual).

Les sessions de treball es caracteritzen per l'ús de la paraula i l'acció compromesa. La seva opinió és important, però també ho és que prenguin part activa en el plantejament dels temes i en la recerca de solucions. També han de ser actius a l'hora d'organitzar el seu treball, per això és important que les sessions del Consell tinguin una estructura clara i, fins i tot, ritualitzada per tal de facilitar la implicació dels nens i nenes. El funcionament és molt semblant a una assemblea.

Els infants, en el marc de l'experiència del Consell, tenen l'oportunitat d'implicar-se, en més d'una ocasió i de forma combinada, en les quatre formes de participació que hem assenyalat anteriorment

Aquestes dues experiències, i d'altres que en sorgeixen a partir de possibles variacions, són pràctiques participatives autèntiques on els infants exerceixen els seus drets civils i prenen part activa en el projecte de ciutat. La implicació dels infants en aquestes experiències els afavoreix la reconstrucció de la seva imatge de ciutadans. Han deixat enrere l'estigma de futurs ciutadans a passar a ser ciutadans de l'ara i de l'aquí. Han estat ciutadans/anes actius/ves, responsables i compromesos amb el projecte col·lectiu de la seva ciutat. Han sentit que formen part d'ell i d'ella, i són conscients que les seves aportacions contribueixen a què aquesta es transformi. Els nens i nenes que es troben immersos en pràctiques participatives se senten reconeguts com a ciutadans i des d'aquí construeixen el seu paper, la seva forma de relacionar-se amb la ciutat.

Per acabar, només fer una crida a què la participació dels infants deixi de ser una activitat extra i excepcional i passi a ser integrada en el si de les diferents relacions que mantenen els infants i que sigui una forma d'estar i de construir la societat. Arribar a visualitzar i a relacionar-nos amb l'infant com un membre actiu més de la societat és responsabilitat de tots i totes. Des de les relacions de proximitat en el si de la família a les polítiques d'infància que han de deixar enrere els eterns propòsits i passar a la concreció de les accions. Hem de fer possible que els infants siguin protagonistes més actius i compromesos en els temes que els afecten i que ens afecten.

Fer una crida a què la participació dels infants deixi de ser una activitat extra i excepcional

Anna Novella Cámara

Professora Associada de la Universitat de Barcelona
Assessora del Consell d'Infants a Sant Feliu de Llobregat

Bibliografia

Alfageme, E.; Cantos, R.; Martínez, M. (2003), *De la participació al protagonismo infantil. Propuestas para la acción*. Plataforma de Organizaciones de Infancia. Madrid.

Apple, M.W. ; Beane, J.A. (Comp.) (1997), *Escuelas democráticas*. Morata. Madrid.

Arnstein, S.R. (1969), "A Ladder of Citizen Participation". *Journal of the American Institute of Planners*, 35, 216-224.

- Bolívar**, (2005), “La ciudadanía a través de la educación”. *Seminario «2005. Año Europeo de la Ciudadanía a través de la Educación»*. Ministerio de Educación y Ciencia. Madrid. [<http://www.educacionciudadania.mec.es/documentos/bolivar3.pdf>]
- Cortina, A.** (1999), *Los ciudadanos como protagonistas*. Galaxia Gutenberg. Barcelona.
- Diputació de Barcelona** (1999), “Les ciutats que s’eduquen”. *Temes d’educació*, 13.
- Hart, R.** (1979), *Children’s experience of place*. Irvington. New Cork.
- Hart, R.** (1993), *La participación de los niños: De la participación simbólica a la participación auténtica*. Gente Nueva. Colombia.
- Hart, R.** (2001), *La Participación de los niños en el desarrollo sostenible*. UNICEF, P.A.U. Education. Barcelona.
- Novella, A.** (2005), *La partició social de la infància a la ciutat: Estudi sobre l’experiència de l’Ajuntament de Sant Feliu de Llobregat*. Tesi doctoral. Universitat de Barcelona.
- Novella, A.** (2008), “Una participació que s’ha de fer realitat”. *Quaderns d’Acció Social i ciutadana*, 2.
- Puig, J.M.** (1996), *La construcció de la personalitat moral*. Paidós. Barcelona.
- Puig, J.M.** (2004), “Tres preguntas acerca de la educación para la ciudadanía”. *Aula*, 129, 39-42.
- Puig, J.M.** (2005), “Lo necesitamos todo”. *El país*, 11 de diciembre de 2005.
- Puig, J.M.; Martín, X.; Escardíbul, S.; Novella, A.** (1997), *Comfomentar la participació a l’escola. Propostes d’activitats*. Graò. Barcelona.
- Rebollo, O.** (coord) (2006), *Document marc sobre participació de la infància en el municipi*. Seminari de la Xarxa de Municipis amb projectes de participació infantil. Àrea d’Educació. Diputació de Barcelona,
- Tonucci, F.** (1997), *La Ciutat dels infants una manera nova de pensar la ciutat*. Barcanova. Barcelona.
- Tonucci, F.** (2004), *Quan els infants diuen PROU!* Graó. Barcelona.
- Trilla, J.** (1998), “Pensar la ciutat des de l’educació. Document del seminari Projecte educatiu de ciutat”. *Temes d’Educació*, 12, 13-55.
- Trilla, J. ; Novella, A** (2001), “Educación y participación social de la infancia”. *Revista Iberoamericana de Educación*, 26, 137-164. [<http://www.rieoei.org/rie26a07.PDF>]
- Trilla, J. ; Novella, A.** (2001), *Estudi sobre la situació actual i necessitats futures del projecte “La ciutat dels infants” als ajuntaments de Cardedeu, el Prat de Llobregat, Granollers, Rubí, Sant Feliu de Llobregat, Súria, Viladecans i Reus*. Diputació de Barcelona. Document d’ús intern.

- 1 Apple, M.W. i Beane, J.A. (Comp.) (1997). *Escuelas democráticas*. Morata. Madrid.
- 2 Centre Promotor d'Aprenentatge Servei. <http://www.aprenentatgeservei.cat>
- 3 Puig, J.M.; Batlle, R.; Bosch, C.; Palos, J. (2006), *Aprenentatge servei. Educar per a la ciutadania*. Octaedro i Fundació Jaume Bofill. P. 22. Barcelona.
- 4 Aquest programa, en l'àmbit internacional, està liderat per UNICEF Florència-Itàlia, sota el paraigües d'un Secretariat Internacional: Child Friendly Cities International Secretariat. Va estar fundat el 2000 per: UNICEF, UN-Habitat, el comitè italià d'UNICEF i el Istituto degli Innocenti. Té la finalitat de proporcionar informació i suport a les municipalitats que hi estan interessades, amb l'objectiu clau de compartir experiències i fomentar el treball conjunt de les ciutats que volen millorar la qualitat de vida dels infants i donar compliment als seus drets. A l'Estat espanyol és una iniciativa promoguda des de diferents estaments: el comitè espanyol d'UNICEF, el Ministeri de Treball i Afers Socials, la *Federación Española de Municipios y Provincias* i la *Red Local a Favor de los Derechos de la Infancia y Adolescencia*.
- 5 El 1992 va tenir lloc el I Col·loqui Internacional d'Alcaldes Defensors dels Infants a Dakar (Senegal), on es va adoptar un pla d'acció i va sorgir la Declaració de Dakar. Les trobades següents van ser a Mèxic (1992) i a París (1993). Fruit d'aquestes trobades es va elaborar i aprovar l'anomenada Carta de Florència.
- 6 A la reunió de Sabiñánigo (1998) i a la trobada de municipis a favor de la infància i l'adolescència del País Basc (1999).
- 7 Ajuntament de Barcelona (2007). Les audiències públiques als nois i noies de Barcelona. Direcció de Promoció Educativa i Desenvolupament Territorial Institut d'Educació de l'Ajuntament de Barcelona [Http://www.bcn.es/educació](http://www.bcn.es/educació)
- 8 Per exemple, a l'actualitat l'Audiència Pública als nois i noies de Barcelona és paral·lelament amb les audiències de Donòstia -Sant Sebastià i de Rivas-Vaciamadrid.
- 9 En aquest projecte van participar 8 ciutats: Cardedeu, el Prat de Llobregat, Granollers, Navarces, Rubí, Sant Feliu de Llobregat, Súria i Viladecans. El projecte va ser coordinat i assessorat per Francesco Tonnuci i Jaume Trilla (UB) entre 1997 i 1999. Des de l'any 2005 la Diputació de Barcelona ha donat suport a la iniciativa, i en l'actualitat hi ha més de vint ciutats que desenvolupen aquesta proposta participativa.

